

בענין קנין חצר

כתב הרמב"ם פרק יז מהלכות גזלה ואבדה הל' יא. מי שראה אחרים רצים אחר המציאה והרי היא צבי שבור או גוזלות שלא פרחו אם היה עומד בצד שדהו שהן בתוכה ואילו היה רץ היה מגיען ואמר זכתה לי שדי זכתה לו שדהו עכ"ל. וכן כתב שם הל' ח לענין חצר שאינה משתמרת וז"ל ואם אינו עומד שם או שהיה עומד ולא אמר זכתה לי שדי כל הקודם זכה. ולענין קנין ד' אמות פסק שם בהלכה ח שקונה אפילו לא אמר זכתה לי שדי. וטעם הדבר איתא במגיד משנה שם הל' ח דאלימא קנייה דד' אמות טפי מפני שהוא יכול לנטות עצמו וליטלה ע"ש. ובכסף משנה שם מבואר טעם אחר דארבע אמות שאני דכיון דמשום דלא אתי לאינצויי תקינו רבנן דליקני לא ראו לחלק בין אמר ללא אמר דא"כ אכתי הוו אתו לאינצויי עכ"ל.

אמנם מדברי המגיד משנה מבואר דהא דבעינן זכתה לי שדי כדי לקנות בחצר שאינה משתמרת הוא דעל ידי אמירת זכתה לי שדי בהדי מה שהוא עומד בצד שדהו נעשה שדהו חצר המשתמרת, אלא דבקנין ד' אמות לא בעינן אמירת זכתה לי שדי מפני שחשיב כשדה המשתמרת בעמידתו לחוד כיון שהוא יכול לנטות עצמו וליטלה. וכן פירש הר"ן בהדיא בבא מציעא דף יא. וז"ל, ונ"ל דאמרינן דוקא משום דבעי עומד בצד שדהו בחצר שאינה משתמרת טעמא דמלתא כי היכי דלהוי משתמרת שכל חצר שעומד בצדה משתמרת היא וכיון דמ"ה אייתינן לה דוקא היכא דאמר זכתה לי שדי שכיון שצבי וגוזלות הללו מהלכין הן כל שהוא מתעורר לקנותן משתמרות הן לו דאי רץ אחריהם מגיעם ע"ש. וכן איתא ביתר ביאור בבאור שעל המהר"ם שוף דף יא אות א' שכתב דאפשר דלא אסיק אדעתיה לשומרם אם כן ממילא אינו משתמר עד שיגלה דעתו בפירוש במה שאמר זכתה לי דבעי לקנותו ואז ודאי משתמר מצידו משא"כ במשתמר בלא"ה שפיר קונה עכ"ל.

הנה רש"י בב"מ דף יב. דה"מ גבי מתנה דזכות הוא לו כתב וז"ל, ומיהו גבי מציאה כי ליתיה גבה דלא נפקא זכייתא משום יד ליכא לרבוויי משליחות דגבי שליחות איכא דעת השולח או דעת שליח אבל חצר ליכא לא דעת שולח ולא דעת שליח הלכך בעינן חצר המשתמרת ע"ש. והר"ן והנ"י נתקשו בדברי רש"י דאיך קונה חצר המשתמרת במקום שאינו עומד בצד שדהו דמטעם שליחות לא מהני שהרי אין כאן לא דעת שולח ולא דעת שליח ואף

מטעם יד לא מהני דבעינן עומד בצד שדהו דמה ידה בסמוכה לה אף חצרה בסמוכה לה. והם ז"ל פירשו דחצר המשתמרת קונה אפילו במקום שאינו עומד בצדו מטעם יד במקום דניחא ליה והוי כידא אריכתא, אבל על רש"י שפירש בהדיא דחצר המשתמרת קונה מטעם שליחות במקום שאינו עומד בצד שהו ולא מטעם יד נשאר בקושיא. וגם במה שכתבו הר"ן והנ"י דבעינן שלוחו של בעל הממון נראה שדעת רש"י דבמציאה לא בעינן דוקא שלוחו של בעל הממון שהרי נקט בדבריו דלגבי שליחות איכא דעת שולח אבל חצר ליכא לא דעת שולח ולא דעת שליח, הרי מוכח בהדיא מדבריו דאילו היה דעת שולח בחצר היה מהני במציאה אע"ג דלא הוי שלוחו של בעל הממון.

ובישוב דברי רש"י נראה להקדים שבאמת יש שני עניני קנין, שהרי יש קנינים כמו הגבהה ומשיכה וכדומה שהן מעשי הקנין דע"י קנינים כאלו מראה הקונה שהוא מכניס חפץ הנקנה לרשותו ומעשה הקנין הוא הוראת בעלות, ויש סוג שני בקנינים שהם קניני יד וחצר שאינם קונים מצד מעשה הקנין אלא מצד מה שהחפץ נמצא ברשות הקונה שזה גופא מורה על בעלות החפץ ומגיד לנו שעכשיו שייך הוא להקונה ואין זה תלוי במעשה הקנין כלל, וזהו מה שנקרא מציאות הקנין. והנה הבעל תורת גיטין כתב דגט שהבעל יכול ליתן בעל כרחו של המגורשת זהו בקניני יד וחצר לחוד ולא ע"י קנין הגבהה וכדומה, דהיינו אם כפה האשה לעשות מעשה הגבהה בהגט בע"כ אינה מגורשת. וביאור הדבר פשוט הוא שהרי מעשה שנעשה בעל כרחו של הקונה ודאי אינו מורה שום בעלות בהחפץ הנקנה ורק יד וחצר שהם מציאות הקנין שייך בהם דין קנין בע"כ דמה שנמצא הגט ברשות האשה זה בעצמו עושה חלות הגירושין, אבל אם בעינן מעשה מצד האשה או מעשה המתהווה בע"כ לא חשיב מעשה כלל.

אמנם לפי יסוד הנ"ל דאמרינן שקנין חצר הוא מציאות הקנין ולכן שייך בו קנין בע"כ בגט, נראה שזהו דוקא בחצר המשתמרת דמה שהחפץ ברשותו זהו מציאות הקנין, אבל חצר שאינה משתמרת לא שייך בה האי כללא של מציאות הקנין, אלא חצר שאינה משתמרת גדר קנינה נראה שהוא מסוג מעשה הקנין כמו הגבהה ומשיכה דהיינו מה שהמקנה מניח חפץ ברשות הקונה זהו ג"כ הוראת בעלות מצד הקונה. ובאמת בכל קנין חצר אפילו בחצר המשתמרת מלבד מה שהוא מציאות הקנין הוי ג"כ מעשה הקנין במה שמניח חפץ הנקנה ברשותו של הקונה הוי הוראת בעלות ולא גרע מהוראת בעלות של הגבהה ומשיכה. ולכן חצר שאינה משתמרת דלא שייך ביה מציאות הקנין שהרי לא שייך לומר בו שהוא ברשותו במציאות כמו ביד מאחר שאינו משומר לו, הרי היא קונה רק מצד מעשה הקנין. וראיה לדבר מדברי הר"ן בסוגיא דב"מ דף יא. שהקשה איך משכחת שכיח מעיקרא בשדה דהוי שכחה שהרי

כיון שקדמה שכחת בעל הבית לשכחת פועלים מששכחת בעל הבית בא לכלל שכחה ולא נגמרה עד ששכחו פועלים וביני ביני זכתה לו שדהו. ותירץ וז"ל, ג"ל דשדה שאינה משתמרת אינה קונה למציאה שאינו יודע בה ואפילו עומד בתוכה שכיון דשדה זו מצד עצמה אינה משתמרת אף מפני שעומד בתוכה אינה משתמרת למה שאינו יודע שהוא בה עכ"ל. הנה מבואר דחצר שאינה משתמרת אפילו בעומד בצד שדהו אינו מאותו סוג הקנינים כחצר המשתמרת דכיון שעצם השדה מצד מה שהיא שדה אינה משתמרת לא מקרי מציאות של קנין, ואלא הא דבעינן עומד בצד שדהו לעשותה חצר המשתמרת אינו כדי שיועיל קנינו כמו מציאות הקנין של חצר, אלא דאף במעשה הקנין כל שאינה משתמרת אפילו מעשה הקנין של חצר אינו. ועוד יש להביא ראיה מדברי רב פפא שאמר דעת אחרת מקנה אותן שאני, והיינו דהדעת אחרת מקנה לא בעי עומד בצד שדהו וע"י דעת אחרת מקנה לחוד חשיב כחצר המשתמרת. והטעם הוא דמעשה הקנין היינו הוראת בעלות ובמציאה בעי הוראת בעלות נגד כל העולם ואם החצר שבה רוצה לקנות אינה משתמרת אין כאן הוראת בעלות כלל, אבל במקח וממכר בעי רק להראות בעלות נגד המוכר ולזה סגי אפי' חצר שאינה משתמרת. וכמו כן מצינו גם לגבי מציאה בב"מ דף קב. דאם יצא לו שם מציאה בעיר, קונה אפילו בחצר שאינה משתמרת, והטעם איתא שם בהדיא כיון שיצא לו שם מציאה בעיר מיבדל בדילי אינשי מינה, וה"ה בדעת אחרת מקנה מיבדל בדילי מינה כולי עלמא חוץ מהנותן ולכן בעי מעשה הקנין רק להראות בעלות נגד המקנה ולזה סגי בדעת אחרת מקנה אע"ג שאינו עומד בצד שדהו, ואע"ג שאין החצר נעשית משתמרת על ידי דעת אחרת מקנה מ"מ הוי חצר מעשה הקנין נגד הבעלים שהרי הוציא חפץ הנקנה מרשותם לרשות הקונה, וכל זה מובן רק אם נאמר שקנין חצר יש בו ג"כ מעשה הקנין אבל אם הוא מציאות הקנין לחוד מה מהני בזה דעת אחרת מקנה מאחר שאף עכשיו שדעת אחרת מקנה אין החצר משתמרת שהרי אינו עומד בצד שדהו ופשיטא דסברת דעת אחרת מקנה לחודה אינה מועילה למיחשבה חצר המשתמרת.

ולפ"ז מוכרח שדינא דר' יוסי בר' חנינא דחצירו של אדם קונה לו שלא מדעתו הוא רק בחצר שקונה לו מצד מציאות הקנין, והסברא נותנת דמה שהוא קנין מחמת מציאותו ולא מחמת איזה מעשה לא בעי דעת אבל מה שהוא קנין חצר מצד מעשה הקנין דהיינו חצר שאינה משתמרת בזה פשיטא דבעינן דעת קנין כמו בהגבהה ומשיכה דמעשה שנעשה בלא דעת לא מקרי מעשה כלל והוי כאילו לא נעשה.

ובזה מבוארים דברי הרמב"ם ואין צורך לפרש דבעי אמירת זכתה לי שדי שע"י זה נעשה חצר המשתמרת אלא שיטת הרמב"ם היא דכל מעשה

הקנין מלבד מה שבעי פעולת הקנין וכוונת קנין בעי ג"כ אמירה של קנין וזה הוי חלק ממעשה הקנין גופא, ולכן בחצר המשתמרת לא בעי אמירת זכתה לי שדי מפני שאינו מעשה הקנין כלל אלא מציאות הקנין לא בעי אמירה שהרי לא בעי אפילו כוונת קנין [וזהו בין אם נפרש שחצר לא בעי דעת כלל ובין אם נאמר שמסתמא הוי דעת, או אפי' אם דעת שהיה לו מקודם מהני לקנות עכשיו מ"מ זהו רק בחצר אבל בשאר קנינים פשיטא דבעי דעת בפועל בשעת קנין]. וקנין ארבע אמות דלא בעי אמירת זכתה לי שדי הטעם הוא שלא אתי לאינצויי כמו שכתב הכסף משנה, ואין להקשות דלא מצינו שהגבהה ומשיכה בעי אמירה של קנין, שהרי בהני קנינים יש גלוי דעת שרוצה להכניס חפץ הנקנה לרשותו ממעשה שהוא עושה וזהו גופא חשיב כאמירה, משא"כ בחצר שהקונה לא עשה שום פעולה בזה אין לנו הוכחה על דעת קנין והוי כמו דברים שבלב ולכן צריך לומר בפירוש זכתה לי שדי.

ועל פי דברינו מובנים דברי רש"י שהקדמנו, דמה שכתב רש"י דמהני חצר לקנות בלא דעת קנין בחצר המשתמרת ובחצר שאינה משתמרת כתב שבעי דעת קנין, זהו גופא דעת ר' יוסי בר' חנינא דרק בחצר המשתמרת שהיא קנין חצר מצד מציאות הקנין יש בה דין של חצירו של אדם קונה לו שלא מדעתו, אבל חצר שאינה משתמרת אינה מציאות הקנין אלא מעשה הקנין בלבד ולכן בעי כוונת קנין בפועל וזהו שכתב רש"י שא"י לעשות שליח לזכות מציאה שהרי אין כאן לא דעת שולח ולא דעת שליח, אבל חצר המשתמרת כיון שקונה שלא מדעתו מצד מה שהיא מציאות הקנין ולא בעי לא דעת שולח ולא דעת שליח ג"כ לא בעי שיהא עומד בצד שדהו.